

Tri švedska modela

Švedska je postala bogata zemlja PRIJE nego što je ušla u kreaciju modela države blagostanja! Zašto se Švedska ponovo vraća ekonomskom liberalizmu?

Kriza je ohrabrila intervencioniste u Crnoj Gori – sve više se predlažu mjere koje su karakteristične za socijalističke države, odnosno države blagostanja! Kod mnogih je proradio žal za socijalizmom. Često se kaže hoćemo „Švedski model“. Ali, šta je „Švedski model“? Poslije drugog, i sada, kraćeg boravka u ovoj prelijepoj zemlji, više predavanja i razgovora sa profesorima, biznismenima i političarima, iznio bih, faktografski, neke karakteristike modela. Zapravo, kako ističe profesor Asaar Lindbeck, živi svjedok poslijeratnih reformi u Švedskoj, ne postoji jedan, nego tri švedska modela! On ih je vezao za tri perioda: I model – 1870-1960; II model – 1960-1990; III model – 1990-..

Prvi model je model decentralizacije i male državne administracije, odnosno period ekonomskog liberalizma, snažnog tržišta. Na početku ovog perioda Švedska je bila među najmanje razvijenim zemljama u Zapadnoj Evropi. Na kraju perioda liberalizma, negdje 1960.godine bila je treća po nivou per-capita u Evropi! To znači da je Švedska postala bogata zemlja PRIJE nego što je ušla u kreaciju države blagostanja. U ovom periodu ukida se merkantilistička regulacija (zaštita domaće ekonomije) i uvode „preduzetničke slobode“ (*freedom of entrepreneurship*).

U tom periodu država obavlja klasične funkcije, prije svega obezbjeđuje fizičku infrastrukturu, ulaganje u ljudski kapital, posebno ulaganja u sve vidove i nivoe inženjerskog obrazovanja, kao i ulaganje u efikasnost i znanje državne uprave. Državna potrošnja je u tom periodu povećana sa oko 11% GDP-a (1870) na manje od 30% u 1960, i bila je manja od prosjeka zemalja OECD-a. U tom periodu Švedska je otvorila ekonomiju, liberalizovala trgovinu, povećala ekonomske slobode,... Kao rezultat imala je najveće stope rasta GDP-a od svih OECD zemalja. U tom periodu Švedska je puno ulagala u „poštenje administracije“ (ne u borbu protiv korupcije). Dva su ključna pravca tih ulaganja: (1) smanjenje „prodaje usluga“ od strane administracije – ukidanje dozvola, procedura tj.deregulacija; (2) ulaganje u standard: plate u administraciji su bile 10-12 puta veće nego zaposlenih u industriji i biznisu. Navika poštene administracije je, uprkos mnogim primjedbama, ostala i danas!

Drugi period počinje oko 1960.godine – prvi aranžmani socijalne države! Režim otvorene slobodne trgovine je zadržan, ali je fokus ekonomske politike usmjeren na socijalne aranžmane. Kao posljedica toga krajem 80-ih javna potrošnja je dostigla 70-72% GDP. Interesantno je da je Švedska jedna od posljednjih zemalja koja je uvela politiku tzv.Kejnzove pune zaposlenosti – tek 70-ih, kao reakcija na naftne šokove i naftnu krizu!

U tom periodu država se pojavljuje kao garant zaposlenosti – naglo se povećava broj zaposlenih u državnoj upravi (ne i u kompanijama, odnosno biznisu), kao i socijalna zaštita tzv. viška zaposlenih! Mnogima se više isplatilo da primaju socijalnu pomoć, nego da rade!

Tržište rada postaje veoma regulisano, socijalna sigurnost naglo raste, socijalna pomoć takođe! Istovremeno tržište kapitala i dalje ostaje slobodno – deregulisano. Ekonomske inicijative, štednja i stvaranje novog biznisa su bili pod jakim uticajem povećanja plata (jak sindikat), što je smanjilo profit kompanijama. To je u osnovi ono što se zove „švedski model“ (oporezivanje svega i svačega i na bazi toga velika socijalna pomoć)!

Ekonomske pokazatelji u ovom periodu nisu bili impresivni. U periodu 1970-1995 GDP po glavi stanovnika je zaostajao oko 18% za prosjekom zemalja OECD-a. Švedska je pala sa trećeg mjesta na 17.mjesto GDP-a po glavi stanovnika. Povećanje centralizacije i velika država imala je za rezultat visoku socijalnu sigurnost, koja je plaćenja ekonomskim zaostajanjem. Država blagostanja je sama sebi sasjekla granu na kojoj sjedi. Visoka državna potrošnja je postala nepodnošljiva za biznis i grana biznisa se počela naglo povijati i prijetio je njen slom.

To je razlod da 90-ih Švedska ulazi u period tranzicije – polakog vraćanja liberalizmu. To je treći švedski model. Već 1991.godine marginalne poreske stope su smanjenje 10-20%. Ove reforme su imale i jaku političku podršku i bile su inicirane za vrijeme socijal-demokratske vlade. Isto tako, to je period ulaska u Evropsku uniju. Započet je proces deregulacije i privatizacije, uveden je tzv. vaučer sistem u mnoge oblasti usluga (npr.obrazovanje, zdravstvo,...), čiji cilje je bio da se povećava sloboda izbora građana i povećana konkurencija među institucijama koje prodaju te usluge. Istina, oko 23% radno sposobnog stanovništva živi od raznih donacija i pomoći države. Državna potrošnja je sa 70% smanjena na oko 50% (nivo Crne Gore). Nova vlada, izabrana 2006.godine, obećala je da će sprovesti jaku ekonomsku liberalizaciju u oblasti javnih usluga (dalja privatizacija, poboljšanje uslova poslovanja za male firme, povećanje individualnih sloboda,...). Ukinut je porez na bogatstvo i porez na nasljeđe. Smanjeni su porezi i na plate i ukinute mnoge beneficije...

No bez obzira na povećanu liberalizaciju, i danas švedski biznis ima velike primjedbe na ekonomsku politiku, a u pravcu povećanja ekonomskih sloboda.

Za razmišljanje je upoređivanje američkog modela (liberalizam) i švedskog modela (država blagostanja):

	Švedska	SAD
1. GDP po glavi stanovnika (dohodak)		
	1970	4.610
	2007	36.603
2. Rang ekonomskih sloboda u svijetu	34	10
3. Dug (% od GDP)		
	1993	71
	2007	40,5
4. Budžetski deficit		
	1993	13,0
	2007	4,7
5. Marginalna poreska stopa	57%	35-46%

Da li sa dolaskom Obame, SAD idu ka „švedskom modelu“, dok Švedska sve više ka američkom modelu? I mi u Crnoj Gori možemo nešto naučiti od iskustva Švedske, ali i SAD.